

Словацький Бардіїв —

Фото Р. Тансьори

історична оаза в сучасному міському ландшафті

Олексій Збруцький

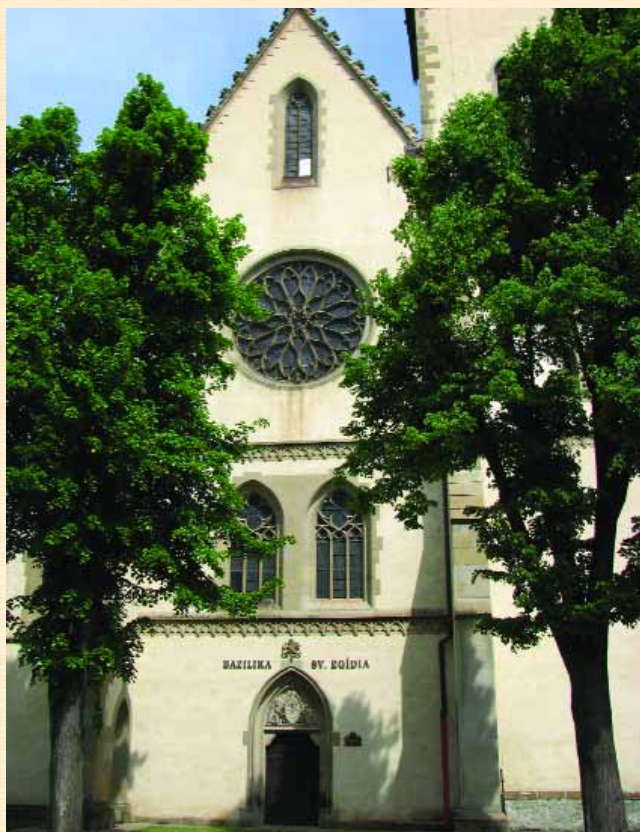
Іоزامинулого року група київських архітекторів і мистецтвознавців відвідала Словаччину з метою ознайомлення із найвідомішими історичними центрами і місцевим досвідом охорони культурної спадщини. Наша туристично-пізнавальна подорож охоплювала цілий ряд великих і малих міст та зовсім невеличких селищ. Ми познайомились з безліччю цікавих об'єктів: середньовічними замками, королівськими палацами, величними костелами, любовно збереженими вуличками з історичною забудовою. Враження від цікавої та корисної подорожі не полишають нас і сьогодні. Серед багатьох історико-культурних об'єктів, які особливо запали в душу,

знайшлося місце й невеликому, але напрочуд гармонійному місту Бардіїв, що одержало золоту медаль ЮНЕСКО за збереження культурної спадщини, донесло до нашого часу своє історичне осереддя — архітектуру пізнього середньовіччя.

Бардіїв був вже третім пунктом Словаччини, що входив до програми наших архітектурних досліджень. У Кошицях і Пряшеві ми спостерігали лише поодинокі фрагменти фортифікаційних споруд, натомість, сакральних об'єктів, на наш погляд, було забагато. Композиційними центрами старовинних міст були й залишилися величезні готичні костели, саме вони домінують серед житлової забудови XVI–XVIII ст. Бардіїв не є в цьому сенсі виключенням, але в ньому добре збереглися й розташовані поруч з цивільними спорудами стіни й башти укріплень, які оточували місто. Історично достовірне міське середовище — ось що захопило нас на декілька

Макет міста часів пізнього середньовіччя

Фасад костела. Фото С. Юрченка

Оборонний пояс міста. Фото С. Юрченка

XIV–XV ст. місто на свій осередок, німецькі колоністи активно його забудовували, зводячи великий костел та кам'яні оборонні споруди навколо. "У 1376 р. Бардіїв дістає титул вільного королівського міста" [с.7]. "В XVI ст. німецьке населення міста переважало, і лише у XVIII ст. Бардіїв почав мадяризуватися" [с.2]. Німецька культурна та, врешті, й архітектурна експансія у вигляді міських осередків визнається й у сучасних навчальних історичних виданнях Польщі (*Ilustrowany atlas historii Polski tom I Od źródeł po schyłek Jagiellonów*, Warszawa, 2006, s.29).

Приємний перепочинок від експресії бароко, переважаючого в архітектурі міста, — знайомство з пам'яткою XIV ст. — базилікою Св. Егідія. Завдяки своїм розмірам — її башта має висоту 72 м (разом з хрестом — 76 м) — споруда належить до найвищих костелів Словаччини.

У цьому тринавному головному костелі міста, на відміну від переважної більшості храмів Словаччини, збережено 11 оригінальних готичних вітарів з автентичним розписом по дереву, що робить її одним із найунікальніших культових споруд Європи. І все ж тривалість зведення вплинула й на будівлю базиліки. Вона постраждала від руйнації, а можливо й від реставрації XIX ст., коли було відтворено башту, що завалилася у XVIII ст. Костел не втратив своєї соціальної цінності й тоді, коли католики втрачали свої позиції у місті. Так, відомо, що споруда декілька разів переходила до протестантів, і лише австрійське військове втручання допомогло повернути храм католицькій громаді. Найдавніші документи з історії костелу датуються XV ст., але є відомості, що будівництво могло розпочатися і у другій половині XIV ст.

Залишки францисканського монастиря у вигляді

годин. Перше враження — тут нічого не змінювалося принаймні від XVII ст.

Серед україномовної літератури відповідної тематики є цікава, із ґрунтовно викладеним матеріалом, книга Володимира Січинського "Архітектура міста Бардієва", що була видана у Львові 1931 р. Опираючись на значну кількість документальних джерел, вправно використовуючи цитати, автор детально висвітлює окремі сторінки багаторічної історії міста. Деякі моменти у книзі Січинського з позиції сучасних досліджень підлягають уточненню, але свідчення загально історичного характеру видаються досить достовірними. Заснування Бардієва у XIII ст. було пов'язане із Кляштором цистерціанців, що був знищений 1241 р. монголо-татарами. Угорські королі заохочували німців осідати на землях підконтрольної їм Словаччини (як і Трансільванії). Перетворюючи впродовж

■ подорожі

костелу Івана Хрестителя нагадали нам ситуацію зі збереженням багатьох архітектурних пам'яток в Україні: відсутність значного числа вітражів, тріщини на стіні, жерстяне покриття даху — усім своїм виглядом храм намагається на необхідність фундаментальної реставрації. На щастя, костел розташований поза головною площею історичного міста і не заважає милуватись усім центральним міським ансамблем. У книзі В. Січинського знаходимо відомості про пам'ятку: "Документальні звістки про кляштор походять з середини XV ст. В 1528 р. костел був дуже занедбаний, як то свідчить лист "пріора" шаришського кляштора до міста Бардієва. Весь цей час кляштром володів орден августинів, від котрих монастир був відібраний тому, що монахи вели розпусне життя. Року 1643 заволоділи костелом протестанти і віддали його "слав'янам протестантам" і відтоді служба відбувалася в славянській мові. Дня 21 квітня 1670 р. з цісарського уповноваження відібрано костел від славянських протестантів і передано францисканам. Під час великої пожежі міста 1680 р. впало склепіння костела і цілий костел вигорів" [с. 34].

Интер'єр базилики св. Егидія. Фото С. Юрченка

Залишки мостового укріплення. Фото С. Юрченка

Домінантою центральної площі Бардієва є міська ратуша — один із перших проявів ренесансу в європейській архітектурі за межами Італії. Кам'яні портали намагаються подолати готичні форми, хоча у деяких з них це звучить ще не досить виразно. Так, головні дверні портали ні в якому разі не можна вважати ренесансними, в середині ратуші поміж ренесансних є й готичний дверний портал. Музей у ратуші відкрито ще на початку XX ст., коли належні їй функції почали здійснювати в іншому приміщенні. Серед цікавих архітектурних прийомів — надзвичайно рідкісне "кристалічне" склепіння на першому поверсі, на друго-

му — дерев'яні кесони, що прикрашають стелю однієї з кімнат. Багато можуть розповісти і зовнішні стіни, де й досі збереглися маленькі віконні отвори поруч із великими, зробленими значно пізніше — це свідчить про вірогідність розташування на першому поверсі тюремного приміщення. Скульптура на фасаді безпосередньо пов'язана з історичними подіями у житті міста.

Нове функціональне призначення, окрім ратуші, отримав і так званий "дім ката", що знаходиться серед іншої старовинної житлової забудови, ближче до Товстої башти (Hrubá basta) міських укріплень. Тепер у будинку розташувалося арт-кафе, де експонуються мистецькі твори.

Міська ратуша. Фото Р. Тансюри

Живописні фасади середньовічних будинків.
Фото Р. Тансюри

Реставровані фортифікації мають досить привабливий вигляд, хоча збереглися й не повністю. Тут не намагаються добудувувати їх із сучасної цегли (як це, скажімо, відбувається в Збаражі або навіть у Києві: башти Бардієва аж ніяк не можна порівнювати із шпитальними укріпленнями нашої столиці, де відбувається фактично новобудова). Залишки стін дбайливо консервують, в усякому разі ми бачимо патину часу, а не прояви анти-архітектурної діяльності. Початок їх зведення відносять до XIV ст., коли 1352 р. король Людовик Перший зажадав, аби місто було зміцнене мурами і вежами. З привілею 1376 р. дізнаємось, що на той час забудова була вже переважно мурованою, на початку XV ст. місто мало п'ять брам. Через постійну небезпеку військових дій, які протягом декількох століть не оминали Бардіїв, на належне утримання фортифікацій виділялися значні суми, самі укріплення час від часу модернізувалися.

Дбайливо збережена готична житлова забудова навколо прямокутної центральної площі вражає око туристів різноманітними розписами стін (аж ніяк не у сучасному вульгарному розумінні), дуже делікатним і обережним, майже непомітним на перший погляд, "пломбуванням" колишніх втрат — прості, невібагливі сучасні "вкраплення" не порушують єдності містобудівного ансамблю. Всупереч тривалим багаторічним випробуванням, місту вдалося зберегти традиційну образну модель організації простору.

А де ж сучасні багатоповерхівки, невже для них не знайшлося зайвого газону? На щастя, ми навіть не переймалися цими думками, як і у кожному місті, що розвивається й має сьогоденні потреби, є й тут сучасні житлові квартали, тільки знаходяться вони на значній відстані від історичного центру, за межі якого наша екскурсія не виходила.

Товста башта. Фото С. Юрченка

